

SLIČNOSTI NIČEOVOG I JUNGOVOG MODELA PSIHE

Ilija Kapičić

This work reveals the extraordinary connections between Nietzsche and Jung as well as personalities of the two icons of the philosophical and psychological thought. The location and analysis of the role played by opposites in the whole Self according to Jung is considered revealing the full extent of Nietzsche's influence. This rigorous and original analysis of Jungian theory and its philosophical roots, supported by Jung's seminars on Nietzsche's Zarathustra, leads to the development of a fresh interpretation of the theories of both. Nietzsche and Jung demonstrate how our understanding of analytical psychology can be enriched by investigating its philosophical roots, and consider whether the whole Self is realistic possibility for each of us.

Za Ničea i Junga jedinstvo suprotnosti reprezentuje cjelokupnost psihe – odnosno, *Übermensch* i *Sopstvo*. Zapravo, Jung zove Ničea autoritetom za ideju jedinstva suprotnosti: „Niče ... razumije da je čovjekova cjelokupnost koja je sadržana u paru suprotnosti, a to je način izmirenja suprotnosti“, (SNZ, I, str. 433; cf. 117, 1364). Dalja analiza ovog „izmirenja“, vjerujem, potvrđuje da je Ničeov uticaj na Junga veoma značajan.

Niko od njih, ni Niče ni Jung, ne pružaju detaljan opis jedinstva suprotnosti, a to je pomalo nespretno i frustrirajuće. Jung

barem priznaje taj problem i priznaje da se Sopstvo u detalje ne može istražiti jer se sastoji od nesvjesnih, a time *nesaznatljivih* elemenata. Sa svoje strane, Niče ne objašnjava zašto se *Übermensch-u* obraća, prvenstveno u *Tako je govorio Zaratustra* samo u dvosmislenim, razbacanim pasusima. Do bližeg tumačenja *Übermensch-a* i *Sopstva* pokušao sam doći na temelju dostupnih tekstova. Iako moja interpretacija detaljno razjašnjava ove koncepte, ona ne iznosi „cjelovitu“ i detaljnu procjenu. Ipak, vjerujem da smo u poziciji da prepoznamo glavne sličnosti između ova dva filozofa. Prije svega, s obzirom na bilješke *Jungovog Seminara o Ničeovom Zaratustri* ja ću utvrditi očigledne sličnosti između *Übermensch-a* i *Sopstva*, i pitaću se da li bi ih i Jung priznao.

Ničeov i Jungov pojam jedinstva suprotnosti konvergiraju u šest područja. To su: (1) kvalitet odnosa između suprotnosti (koji je različit od kvaliteta njihovog ujedinjenja); (2) vrednovanje kompletnosti više nego perfekcije, te implikacije toga za moral; (3) privilegija i ekskluzivnost jedinstva i političke implikacije toga; (4) opasne implikacije jedinstva; (5) specifičnost suprotnosti koje se ujedinjuju; i (6) pojam dionizijskog. Takođe, u Ničeovom modelu suprotnosti za ovu diskusiju nije primarna, već sporedna Ničeova anticipacija osnovnih načela Jungovog procesa individuacije i analitičke psihologije, uopšte.

Kvalitet odnosa između suprotnosti i veća vrijednost kompletnosti od perfekcije

Iako su stvarni procesi kroz koje su ujedinjene suprotnosti različiti kod Ničea i Junga, kvalitet odnosa između suprotnosti je isti. Obojica, i Niče i Jung promovišu kompletnost i kontrolisanje tenzija između suprotnosti. Jedinstvo suprotnosti visoko je kreativno, nikad statičko, te stalno zahtijeva obogaćenje. Takva kreativnost i obogaćenje dostizni su kroz

kontrolisanu međuigru suprotnosti, te se bore za prevlast, jedna nad drugom. Činjenica da obojica, Niče i Jung, načelno promovišu jednakost između suprotnosti, pa jedan element ne može sasvim dominirati nad svojom suprotnošću, i zahtjev za prisustvom svih psiholoških suprotnosti, (*Volja za moć* 966, 976; Jung 1946, par. 536), garantuje da će nadmetanje između suprotnosti biti intenzivno. Tako će *Übermensch* i *Sopstvo* promovisati najjači antagonizam u obliku mnoštva tenzija koje su „usmjerene“ i „upregnute“ prema maksimalnoj kreativnosti.¹ Ovo ukazuje da *Übermensch* i *Sopstvo* nijesu usmjereni prema čovjekovoj *perfekciji*. Savršenost (perfekcija) je neprevaziđeno stanje, koje je čisto i nepromjenljivo, pa isključuje sve negativno. Sa druge strane, jedinstvo suprotnosti suprotnostima daje jednaku pozitivnu i negativnu vrijednost, a njegov cilj „kreativnost“ zahtijeva stalnu promjenu. Za jedinstvo suprotnosti perfekcija nije samo štetna, već mu kompletno i prijeti jer nastoji da promoviše samo jednu suprotnost. Činjenica da niko, *Übermensch* ni *Sopstvo*, ne razlikuju između vrijednosti znači da su njihove akcije izvan moralnih razmatranja; nijesu moralni entiteti, već su *s onu stranu dobra i zla*. Ne zahtijevaju samo *summum bonum*, nego takođe i najveće zlo. Zato, njihova težnja nije „perfekcija“, nego „kompletnost“ – tačnije – cjelokupnost, ukpnost koja promovise takmičenje i kreativnost unutar njenih elemenata.²

¹ Možda zato što su *Übermensch* i *Sopstvo* u stalnom dinamičkom stanju postajanja ne mogu se definisati na zadovoljavajući način. *Übermensch* i *Sopstvo* određeni su gotovo beskonačnim brojem konfiguracija antitetičkih sila, a usmjereni su voljom za moć i prostranim i nesaznatljivim dubinama nesvjesnog.

² Iako (ili zato što) je jedinstvo dobra i zla izvan strukturiranog vrijednosnog sistema konvencionalnog morala Ničeova i Jungova formulacija *Übermensch-a* i *Sopstva* optužene su kao imoralne. Pa doista, Ničeovo insistiranje na jed-

Prema Jungu Ničeov *Übermensch* je samo pokušaj da se ujedine suprotnosti, pokušaj koji konačno nije uspio. On ne kulminira u izrazu cjelokupnosti i jedinstva, nego nezadovoljavajuće jednostranosti, (*Seminar o Ničeovom Zaratustri*, I, str.397; cf. II, str. 1099, 1292). Jungovo *Sopstvo* treba da dostigne cjelokupnost i izbjegne jednostranost. Jung kaže da je Ničeov projekat prepun unutrašnje nedosljednosti i paradoksa. Tvrdi da *Übermensch* propušta da pokaže ona obilježja koja njegovo vlastito učenje eksplicitno smatra nužnim – promociju objije suprotnosti u binarnom paru. Ako je to tačno, ova kritika je veoma štetna za Ničeov projekat, jer promocija samo jednog suprotnog elementa ne ograničava samo (1) kvalitet odnosa između suprotnosti, ometajući dinamičku interakciju između suprotnih elemenata, nego takođe uništava (2) mogućnost ostvarenja kompletnosti u jedinstvu suprotnosti. Ničeov model propušta „treću“ stvar koja je osnova za proces ujedinjenja suprotnosti u Jungovom modelu. Ova „treća“ stvar je „ujedinjujući simbol“ ili „trancendentalna funkcija“ koja stvara mogućnost za posredovanje i izmirenje suprotnosti.

U jungovskom smislu Ničeov model identifikuje suprotnosti i prepoznaje potrebu za njihovim izmirenjem, ali propušta da

nakoj vrijednosti dobra i zla može iznjedriti nešto zastrašujuće, (vidite, *Volja za moć*, 98, 881, *Tako je govorio Zaratustra*, II, „*O samoprevazilaženju*“, *Ljudsko, odveć ljudsko*, 107; *Jungov Seminar o Ničeovom Zaratustri*, I, str. 260), gdje Jung korelira Ničeovu interpretaciju Boga sa Satanom. Takođe, ni Jung nije daleko od moralne kontroverze. „*Sopstvo* je slika – Boga, ili se barem ne može od nje razlikovati“, (Jung, 1951, par. 42); pa, kada tumačimo *Sopstvo u pojmovima* kompletnosti umjesto perfekcije, takođe, zlo moramo smatrati kao inherentni atribut Boga. Jung na taj način preoblikuje Sveto Trojstvo (Otac, Sin i Sveti duh) u *Sveti kvaternitet* koji uključuje i Satanu, (Jung, 1951, par. 79 – 98; Jung, 1952 b, par. 579 – 608). „Kompletnost“ podrazumijeva nemoralno jedinstvo dobra i zla.

ostvari to izmirenje. Suprotnosti nikad ne mogu stvoriti produktivan odnos; nijesu dinamičan i uravnotežen binarni par, nego ostaju razdvojene, pa samo jedna suprotnost može biti promovisana u nekom trenutku. Nedostatak posredujuće sile, takođe znači da suprotnosti ne mogu biti spregnute, kontrolisane ili usmjerene. Ponašati će se nestabilno ili će postati statične. Jung piše:

„Za one koji imaju simbol, prelazak sa jedne strane na drugu, transmutacija, je lakša. Drugim riječima, onima koji nemaju simbol biće veoma teško da izvrše tranziciju ... Niče u ... koji je bio bez simbola, pa naravno, da učini tranziciju, da napusti jedno i uđe u drugo mentalno stanje bilo je previše teško, ako ne i sasvim nemoguće. U ovom slučaju bilo je nemoguće, (SNZ, II, str. 1248–1250; cf. Jung, 1934/1954, par. 61).

Očito je da Jung odbacuje moju atribuciju o sličnostima (1) i (2) njegovog i Ničeovog modela. Jungovo uvjerenje da je Ničeov projekat jednostran ima dalje implikacije za sličnosti (4), (5) i (6).

Privilegija i ekskluzivnost jedinstva

Zato što *Übermensch* i *Sopstvo* izražavaju „zlo“ i „negativnost“ pojedinci se moraju aktivno suočiti sa tim neprijatnim osjećanjima da bi ih izdržali i kontrolisali radi svoje koristi.³ Zato su pojedinci u teškoj i opasnoj poziciji, jer moraju asimilovati ono što ih konvencionalni moral uči da odbace, bez da budu zavedeni u nad-identifikaciju od toga i od njegove „zabranjene“ moći. Stoga je prevazilaženje negativnog elementa u jedinstvu suprotnosti test emocionalne snage, te čini prvu etapu u razvoju

³ Prema Jungu, Niče promovise iracionalno (Dionis) nad racionalnim (Apolon), te tijelo nad duhom. Kod Ničea Jung vidi jednostranu promociju iracionalnog nad racionalnim, a to je na kraju dovelo do „fatalne disocijacije u kojoj je završila njegova intelektualna egzistencija“.

Übermensch-a i *Sopstva*. Za Ničea, to predstavlja trenutak u kojem „banalna bića propadaju“, (*Volja za moć*, 881); a za Junga, to se manifestuje u arhetipu *Sjenke*, prvom arhetipu koji se susrijeće u procesu individuacije. Ova faza pročišćava „banalna bića“ kod pojedinaca koji imaju kapacitet za *Übermenschlichkeit* (njem. – natčovještvo) i lični identitet.

Übermensch i *Sopstvo* izvan su dosega prosječne osobe. Ostvarivi su samo za neke odabrane, one sa emocionalnom snagom. Dakle, jedinstvo suprotnosti privilegija je i ekskluzivitet. *Übermensch* i *Sopstvo* reprezentuju elitu – oni su *pojedinaci* odvojeni od „stada“ ili „skupine polupečenih masovnih ljudi“, (Jung, 1946, par. 539). „*Banalno biće*“ nije pojedinac *per se*; već je, prema Jungu, pojedinčeva ego–svijest determinisana je od strane društvene grupe kojoj pripada, pa njegovo istinsko (pravo) *Sopstvo* leži uspavano i nesvjesno, ispod previše moćnih sila grupe:

„On je samo čestica koja je zaboravila što znači biti čovjek, te je izgubio dušu“, (Jung, 1946, par. 539; „*slijepa zvijer*“, Jung, 1944, par. 563; cf. *Frojd*, 1922, str. 99–106).

Pa, kretanje prema individuaciji uključuje kretanje koje je daleko od nesvjesnih afekata grupe. Jung piše:

„Svaki korak prema potpunijoj svijesti (*Sopstvu*) pomjera ga dalje od njegovog izvornog, čisto životinjskog *participation mystique* sa gomilom, od utapanja u opštu nesvjesnost. Svaki korak naprijed znači odvajanje od majčine materice nesvjesnosti u kojoj masovni čovjek boravi“, (Jung, 1928/1931, par. 150; Jung, 1943, par. 248).

Ali, takvi koraci naprijed ne prave se lako, jer samo onaj ko je „kreativan“, „vješt u najvećoj mjeri“, „organizovan u svojoj individualnosti“ i „sposoban za samoposmatranje“ može se oduprijeti nesvijesti „organizovane mase“.4 Prema Jungu,

⁴ U „*Volji za moć*“, 1027, Niče nam kazuje da je rast u veličinu direktno kompenzovan rastom užasnosti: što radikalnije želite nešto, upravo radikalni-

„priroda je aristokratska“, „pa osoba od vrijednosti (koja pokazuje ove osobine) nadmašuje deset manje vrijednih“, (Jung 1928 b, par. 236). Ničeov Zaratustra uklapa se u Jungov elitistički zahtjev za pojedincom iznad gomile. Prolog Ničeovog *Tako je govorio Zaratustra* završava se Zaratustrinim razmatranjem da li on treba da traži manju publiku srodnih duša, umjesto masa. Slično tome, *Volja za moć* i *Tako je govorio Zaratustra* nijesu za svakog. Zaratustra adresira svoje otkriće, volju za moć, samo za „*vas koji ste najmudriji*“, (*Tako je govorio Zaratustra, O Samoprevazilaženju*).

Političke implikacije tog elitizma moraju biti apostrofirane. *Übermensch* i *Sopstvo* punokrvni su „pojedinici“ koji su iznad kolektiviteta grupe, a Niče i Jung tvrde, oni su svjesniji i inteligentniji. Možete pomisliti da su te osobe najsposobnije da vladaju društvom. Niče podliježe takvom mišljenju. Ali, Jung ne. Odvajanje čovjeka od gomile cilj je čovjekovog usavršavanja. To je zato jer gomila ima tendenciju da potisne instinkte pojednica, pa je on određen samo sa ukupnošću ego svijesti – društvenom *personom* (ulogom). Nakon što se uklone negativni efekti društva (nad-identifikacija sa *personom*) pojedinci su slobodni da istraže svoju potisnutu individualnost. Njihova društvena *persona* još uvijek je aktivna, ali više nije dominantna. Sa druge strane, za Ničea, pojedinac kao *Übermenschlichkeit* odvojen je od stada, pa ga može nadvladati. U Ničeovoj idealnoj viziji sada je društvo nadvladano i nad-identifikovano sa *Übermensch-om*. Niče efikasno pretvara nerealan projekat pojedinčeve kompletnosti u izvanredno maštovit cilj „društvene kompletnosti“, čak i dominaciju svijetom.⁵

je dostižete ono drugo. Kod Junga, asimilacija „zlih“ i „negativnih“ crta ličnosti pojavljuje se susret sa Sjenkom (u „demoskom“, „krvavom bjesnilu“, „razjarene zvijeri“: Jung, 1917/1926/1943, par. 35).

⁵ *Volja za moć*, 960; 978; 862.

Niče i Jung potvrđuju da je nad-identifikacija sa društvenom grupom štetna za čovjekovu kompletnost, ali se razlikuju u svom tretmanu društvene grupe. U jungovskom modelu svjesna društvena *persona* potpuno se ne odbacuje u korist izražavanja nesvjesnih dubina pojedinca. Umjesto toga, suprotnosti treba uravnotežiti; pojedinac se čvrsto drži svojeg „unutrašnjeg poziva“, a svoj društveni instinkt izražava „spoljašnjom“ etikom društva. U ničeovskom modelu društvena grupa se odbacuje, pre-mješta i odbacuje od strane njene suprotnosti – *Übermensch-a*. Pa, Niče promoviše jednu suprotnost nad drugom, jer u jungovskom smislu društvena *persona* se odbacuje i preformuliše od svoje suprotnosti – dosad nedruštvenog *Übermensch-a*. *Übermensch* nije ograničen spoljašnjom društvenom etikom, jer on nju određuje. On slijedi svoje samostvorene vrijednosti koje su ukorijenjene u volji za moć.⁶

Svakako, Jung prepoznaje elitizam u Ničeovom djelu, iako je naivno tvrditi da je Niče bio uticajan izvor za elitizam u Jungom djelu. Međutim, glavne ideje Jungovih prije i poslijeratnih eseja, posebno *Votana* (1936) i *Poslije Katastrofe* (1945) raspravljane su i razvijane u isto vrijeme kad i njegov *Seminar o Ničeovom Zatrastu*. Jung razvija svoje razumijevanje Ničeovog Dionisa povezujući ga sa svojom analizom uspona fašizma, posebno u odnosu na politička dešavanja u Švajcarskoj u to vrijeme. Jung povezuje Dionisa sa tevtonskim bogom rata *Votanom*, bogom groma.⁷ U svom bavljenju Ničeovim *Tako je govorio Zaratustra*

⁶ Niče uspostavlja kasta-sistem u kojem je čovječanstvo gradirano prema standardu i vrijednosti moći koju je neko dostigao. Za Ničea, moć nije jednaka sa sirovom snagom i dominacijom, već se odnosi na „duhovnu“ snagu koja se može tumačiti kao posjedovanje moći nad samim sobom, „samointegraciju“, i „samokontrolu“.

⁷ Prema Jungu, Niče je odlučio nazvati svog boga Dionis umjesto Votan zbog Vagnerovog uticaja.

Jung pronalazi mnoge slike Votana koje za njega imaju političke i psihološke konotacije. U liku Votana vidimo direktnu povezanost između Ničea i Junga, te političku (i psihološku) ideologiju elitizma.

Interesantno je primijetiti, da dok je Jung implicitno protiv Ničeovog društvenog elitizma, on ukazuje na mogućnost objašnjenja Ničeovih nerealnih tvrdnji, te interesantno primjećuje da iako „oni koji zauzimaju najviše pozicije u vlasti“ mogu koristiti svoju „individualnost“ da „manipulišu državnom doktrinom po svojoj volji u ime državne politike“, takvi pojedinci (slični *Übermensch-u*, koji društvu diktira svoje vlastite vrijednosti, a time i samu državnu politiku) „najvjerojatnije su sluge svoje vlastite fikcije“. Vođa skoro uvijek „postaje žrtva vlastite ego svijesti“. To, „znači da je čitava nacija na putu da postane stado ovaca, stalno se oslanjajući na čobanina, da ih povede na dobre pašnjake. Ubrzo, nakon toga, pastirov štap postaje željezna palica, a pastiri se pretvaraju u vukove“, (Jung, 1957, par. 413).

Daleko od toga, „više svjesni, inteligentni pojedinac“ idealno pogodan da vlada Ničeovim aristokratskim društvom, *Übermensch*, ovdje je sveden na „slugu“ sa inflatisanom ego svijesću.

Opasne implikacije jedinstva, posebne suprotnosti koje su ujedinjene, te pojam dionizijskog

Takođe, Ničeove i Jungove ideje o jedinstvu suprotnosti konvergiraju: dionizijsko je opasnost, te pokazuje parove suprotnosti koje su svojstvene *Übermensch-u* i *Sopstvu*. Kod ranog Ničea, koncept dionizijskog suprotnost je apolonskom; zajedno tvore „tragično“ biće, anticipirajući Ničeovu kasniju formulaciju *Übermensch-a*. Međutim, Niče kasnije revidira svoj koncept o dionizijskom inkorporirajući apolonski impuls unutar njega. U *Seminaru o Ničeovom Zaratustri* Jung kaže da Dionis

promoviše kompletlost nad perfekcijom, (SNZ, I, str. 480). Pa, *Dionis versus* Apolon u Ničeovoj prvoj knjizi i *Dionis versus Raspetom* u zadnjem retku Ničeove posljednje knjige ne znači isto. Prvi je božanstvo bezličnog haosa koji se suprostavlja apolonskoj formi i ljepoti, a kasniji reprezentuje „kontrolisanu strast“ – za razliku od zatiranja strasti (koju Niče povezuje sa hrišćanstvom). Revidirani koncept je jedinstvo suprotnosti dionizijskih i apolonskih impulsa. Prema (kasnijem) Niču, „riječ *dionizijsko* znači: (I) potrebu za jedinstvom; (II) dosezanje iza ličnosti, svakodnevice, društva, stvarnosti, iznad bezdana prolaznosti; (III) strasno – bolno prelijevanje u mračna, punija i viša plutajuća stanja; (IV) ekstatičku afirmaciju ukupnog karaktera života kao ono što ostaje isto, ali sada moćnije, upravo blaženo, kroz sve promjene; (V) veliko panteističko dijeljenje radosti i tuge koje posvećuje i zove dobrim čak i najužasnije kvalitete života; vječnu volju za rađanjem, za plodnošću, za vječnim vraćanjem; osjećanje nužnosti jedinstva stvaranja i uništenja, (*Volja za moć*, 1050).

Prema Niču, u toj definiciji *Übermensch* i *Sopstvo* sve to imaju. Značajno je da (I) *Übermensch* i *Sopstvo* već čine značajan pokušaj u svojoj potrazi za ukupnošću, kompletnošću i ujedinjenjem suprotnosti; u tome izražavanju (II) iznose najveći potencijal pojedinaca i tako uzdižu pojedince iznad „običnog bića“, koje se potpuno identifikuje sa mentalitetom „gomile“ i društvenom *personom*.

Značaj definicija (III, IV, i V) Ničeovog „dionizijskog“ za *Übermensch-a* i *Sopstvo* tek trebam detaljno da iznesem. Vidjećemo da su *Übermensch* i *Sopstvo* „dionizijski“, jer su „opasni“. Vidjećemo da se definicija (IV) o „dionizijskom“ odnosi na Ničeovu ideju o vječnom vraćanju istog, motiv koji je značajan za oboje, *Übermensch-a* i *Sopstvo*. Na kraju, vidjećemo da definicija (V) izlaže posebne suprotnosti koje su ujedinjene u *Übermensch-u* i *Sopstvu*.

Dionizijska opasnost

Dionizijsko je opasno jer predstavlja prijetnju od gubitka identiteta. Vidimo da to zahtijeva „dosezanje izvan ličnosti“, što je opisano kao „strasno, bolno prelijevanje u tamnija, punija, i prelijevajuća stanja. Ranija Ničeova ideja o dionizijskom impulsu izražavala se u pijanstvu, pa čitava struktura individuacije propada da napravi mjesto za ponovo otkrivenu harmoniju koja je jedno sa prirodom, (Jung, 1936a, par. 118). Moja ideja je da su *Übermensch* i *Sopstvo* u stalnom dinamičkom stanju stvaranja, određeni preoblikovanjem – rađanjem, smrću i ponovnim rođenjem. Zato moraju pronaći identitet, „jedinstvo“ i „ponovno rođenje“ unutar haosa, jer ako to ne mogu, propustiće da „ekstatički afirmišu život“ i efektno će umrijeti.⁸ Prva faza u prelasku prema *Übermensch-u* i *Sopstvu*, suočavanje sa zlom i negativnošću, obilježena je opasnošću, jer Niče nas upozorava da će „običan čovjek“ ovdje propasti. Kao dionizijski ljudi stvaranja *Übermensch* i *Sopstvo* također će propasti, ali to ne

⁸ Smrt će se takođe dogoditi ako postoji nad-identifikacija sa dionizijskim kreativnim procesom. U tom slučaju pojedinac je fiksiran u procesu, te nije u mogućnosti da se razvija u pravcu ponovnog rođenja. Prema Jungu, ako ego ne može da prihvati svoj preporod on će postati predmet „destruktivne masovne psihoze“. Sem toga, u jungovskom modelu Dionis korelira sa nesvjesnim. Pa, ako se svjesni ego poistovjeti sa nesvjesnim on će pokušati da ga redukuje na svoj vlastiti smisao, ali on to ne može učiniti; umjesto toga on će doživjeti opasnu inflaciju. Identifikujući se direktno sa Dionisom ego postaje „varvarin“ koji odbija da prihvati afektivnost dionizijskog kreativnog procesa, a time i ono što bi osiguralo njegovo ponovno rođenje u *Sopstvu*. Prema Jungu, to je upravo ono što se Niče dogodio; Niče je poludio jer se nad – identifikovao sa Dionisom i dinamičkim procesom stvaranja. Ničeovo ludilo, „kvintesencija užasa“, bilo je pozornica za performans duše, dionizijsko pozorište u kojem je duša donijela samu sebe.

znači njihov kraj; oni umiru, pa će biti rođeni ponovo i ponovo, (ideja da sukob vodi do novih i moćnijih rađanja, (*Rađanje tragedije iz duha muzike*, 1).

Patnja, bol i smrt prethode ponovnom rođenju. Dionis reprezentuje svaku od ovih stvari, što je ilustrirano u mitološkoj priči o incestuoznoj vezi između Zeusa i njegove kćeri Kore – Persefone, njegovoj užasnoj multilaciji (sakaćenju) od strane Titana, te njegovom ponovnom rođenju od Zeusa i Semele. *Übermensch* i *Sopstvo* izrazi su tog neprestanog dionizijskog kruga destrukcije i stvaranja. *Übermensch* je Dionis rastrgnut na djelove ... *obećanje* života: on će se ponovo rađati vječno i vraćati iz uništenja, (*Volja za moć*, 1052). Ponovno rođenje ega kao *Sopstva* tipična je opasnost dionizijskog iskustva:

„Ponovo otkriveno nesvjesno stvarno često ima opasan efekat na ego. Na isti način na koji je ranije ego potisnuo nesvjesno, oslobođeno nesvjesno može potisnuti ego u stranu i preplaviti ga. Postoji opasnost da ego izgubi glavu, da neće biti sposoban da se odbrani od pritiska afektivnih činilaca“, (*Jung*, 1916/1957, par. 183).⁹

Opasnost dionizijskog iskustva također se manifestuje u alhemijskoj (psihološkoj) paraleli smrti ega i ponovnom rođenju *Sopstva*: u različitim patnjama kralj (ego) mora da umre, pa može biti ponovo rođen u potpunom obliku (začet kao što je Dionis bio iz incestuozne veze). Smrt ega (kralja) „označava prevazilaženje starog i istrošenog“, a time i dinamiku stvaranja. (*Jung*, 1955–1956, par. 169, 436). Ali, prije nego što umre on mora doživjeti povređivanje od strane moćnog *Sopstva* (koje je predstavljeno utapanjem u kadi ili u moru nesvjesnog, raspadom ili dekompozicijom, gašenjem svjetla, te spaljivanjem u vatri).

⁹ Usporedimo objavu Ničevog Zaratustre: „*Sopstvo* ... osvaja, uništava. Ono vlada i takođe je vladar ega. Tvoje *Sopstvo* se ruga tvom ega i njegovom ponosnom skakutanju ... *Sopstvo* kaže ega: „Osjeti bol!“ Ono tada pati i razmišlja kako više da ne pati, (*Tako je govorio Zaratustra*, „*O preziračima tijela*“).

Jung eksplicitno priznaje opasnost dionizijskog u Ničeovom modelu, a mi na to možemo da gledamo kao na osnovnu temu Jungovog *Seminara o Ničeovom Zaratustri*. Jung insistira da se Niče nad-identifikuje sa Dionisom na štetu Apolona, jer vjeruje da Ničeov model promoviše iracionalno nad racionalnim. Na taj način Ničeov projekat se identifikuje sa onim što on lično zove „ta užasna mješavina senzualnosti i brutalnosti koja mi se uvijek činila kao pravo vještitiče kovanje“, (*Rođenje tragedije iz duha muzike*, 2).

Suprotnosti u dionizijskom potvrđivanju

Dionis je blisko povezan sa idejom o vječnom vraćanju. Ova dva koncepta povezana su afirmacijom života, čak i kad on izgleda najužasnije. Ekstatička afirmacija života u Ničeovoj definiciji „dionizijskog“ baš je ta veza sa vječitim vraćanjem, a velika panteistička radost opisuje neke od tih dubokih suprotnosti koje su ujedinjene u dionizijskoj afirmaciji.

Dionis reprezentuje sve što je prirodno. Nasuprot hrišćanstvu on teži jedinstvu čovječanstva i prirode, pa „priroda koja je postala otuđena, neprijateljska i potčinjena još jednom slavi pomirenje sa svojim izgubljenim sinom, čovjekom“, (*Rođenje tragedije iz duha muzike*, 1; *Vesela nauka*, 109). Zato je Dionis simbol izbavljenja koji nas spašava od asketizma onih metafizičkih doktrina koje Niče odbacuje. Kao dionizijski pojedinci, *Übermensch* i *Sopstvo* promovišu „prirodno tijelo“ kao inherentnu vrijednost. *Übermensch* je „značenje zemlje“. U vezi sopstva Jung komentariše:

„Ono je glava zemlje koja daje značenje zemlji. Tijelo je garancija svijesti, a svijest je instrument pomoću kojeg je stvoreno značenje. Ne bi bilo značenja da nema svijesti, a budući da ne postoji svijest bez tijela ne može ni biti značenja bez tijela“, (*Seminar o Ničeovom Zaratustri*, I, str. 63–66, 350).

Stoga, Dionis poziva prirodu da se ujedini sa značenjem, a duh sa tijelom, jer misteriozna je istina da je duh život tijela viđen iznutra, a da je tijelo spoljašnja manifestacija života duha – dva bića su zaista jedno. Takođe, on nas poziva da afirmišemo te duboke psihološke suprotnosti: da ujedinimo „radost“ sa „tugom“, to što je „dobro“ sa „užasom“, a „stvaranje“ sa „uništenjem“.

Dionizijski pojedinci su oni koji su ponovo ujedinjeni sa svojom ljudskošću, te svim što je strasno, haotično i iracionalno unutar njih. Oni se moraju radosno i tragično ponovo vratiti prirodi i doživjeti „penjanje naviše, slobodno, čak i užasnu prirodu i prirodnost“, (*Volja za moć*, 120). Ova strašna iskustva moraju se podnositi blaženo, ponovo i ponovo, jer Dionis ne afirmiše ništa drugo osim tragediju vječnog vraćanja. Ne može biti „dostizanja izvan ličnosti“ bez borbe i patnje. Uvijek će biti prepreka unutar čovjekovog puta. Pa, vječno vraćanje učenje je o otpornosti kroz očaj. Niče nam kaže da je *Übermensch*, „ideal najbogatijeg, najživljeg i najviše svjetski afirmisanog čovjeka, koji nije naučio samo da se miri sa svim što je bilo i što jeste, nego i to kako je bilo i jeste želi ponovo da ima za čitavu vječnost“, (*S onu stranu dobra i zla*, 56).

Übermensch i *Sopstvo* promovišu instinkt kao svoj ujedinjujući princip. To je ono što im daje snagu za *amor fati*: da izdrže ujedinjenje dobra i zla, da žive prokletu postojanje i da ga zatim pretvore u dionizijsko pijanstvo tragičnog prihvatanja. „Čovjek bez *amor fati* je neurotičan“, (*Jung*, 1934a, par. 312). Niče traži „dionizijski svijet vječitog samostvaranja, vječitog samouništenja, taj misteriozni svijet dvostruke čulne radosti, moje „*s onu stranu dobra i zla*“, bez cilja, sem ako u radosti kruga ne leži cilj; bez volje, osim ako prsten ne osjeća dobru volju prema sebi“, (*Volja za moć*, 1067, *Sumrak Idola*, „Što dugujem precima“, 4, 5).

Iako Jung ne promovira antiteološku doktrinu vječitog vraćanja njena simbolika je glavna za njegovu vlastitu ideju o

totalitetu.¹⁰ Jung interpretira vječno vraćanje kao prateći efekat ponovnog rođenja Dionisa i prihvata njegovo simboličko predstavljanje, „krug“ ili „prsten“ kao arhetipske slike *Sopstva*. Mandala, sveti krug, glavni je simbol *Sopstva*, vječno vraćanje je sljedeće njegovo predstavljanje:

„Ničeova ideja o vječnom vraćanju ... pripada ovom simbolizmu prstena, prstena prstenova, prstenu vječnog vraćanja. Pa, taj prsten je ideja o cjelovitosti, naravno i ideja o individuaciji, te je individuacioni simbol“, (*Sminar o Ničeovom Zaratustri*, II, str. 1044).

Sličnosti između Ničea i Junga su velike. Čak jezik i ideje koje je Jung koristio u početku da izrazi cjelokupnost *Sopstva* slične su onim Ničeovim. Moglo bi se zaključiti da je Jung pronašao da je Ničeov argument uvjerljiv i možda ga je usvojio. Ali, to nije sasvim tačno. Jung tvrdi da je Niče bio bez simbola, pa je za njega bilo nemoguće da stvori cjelinu i ujedini suprotnosti. Prema Jungu, ne može postojati korelacija između Ničeovog modela, kojem nedostaje cjelokupnost, i njegove ideje o *Sopstvu*, koje je cjelokupnost. U navedenom pasusu Jung protivrječi samom sebi jer dozvoljava Ničeu ujedinijujući simbol, pa nas ohrabruje da vjerujemo da je uvjeren u Ničeovo mišljenje. Ovu protivrječnost treba riješiti.

Simbol se subjektivno određuje, pa u jednom trenutku za pojedinca može biti efikasan, a u nekom drugom ima samo status

¹⁰ Jezik koji Jung koristi da opiše svoju ideju o cjelovitosti, *Sopstvu*, mogao bi se skoro direktno izvesti iz onih pasusa gdje Niče raspravlja o vjenom vraćanju. Jung opisuje jedinstvo suprotnosti u smislu vjenčanja, „*hierogamos-a*“, doslovno rituala vjenčanja kralja i kraljice. Slično tome, kad Niče objavljuje da je podne vječnog vraćanja on to čini u smislu vjenčanja: „Pa, sigurni u pobjedu zajedno slavimo praznik nad praznicima ... sada je svijet smiješan, pocijepana je zavjesa straha, došao je dan vjenčanja za svjetlost i tamu“, (*S onu stranu dobra i zla*, „*Sa visokih planina: Epode*“).

„znaka“. Degradacija simbola na znak događa se kada čovjek propusti da promoviše rast i obogaćenje ličnosti.

Jung tvrdi da *Übermensch* suviše promoviše tijelo, pa se nad-identifikuje sa tijelom i ne podržava njegovu duhovnu suprotnost, Boga. Činjenica je da Niče insistira da je Bog mrtav, a Jung ga je ponovo otkrio kao vodeći princip jedinstva unutar dubina nesvjesnog, (*jer Sopstvo je slika Boga*), a to grubo pokazuje njihove različite svjetonazore. Međutim, Jung tvrdi da se Niče nikad nije oslobodio Boga ... bezimen i nevidljiv on je još uvijek tu, (*SNZ, II, str. 843*). Jung Ničeovog boga zove *Dionis, bog tijela*, (*SNZ, II, str. 1129*).

Ako je to tačno, Niče iz svog modela nikad sasvim ne isključuje ideju o duhu. No, on previše lako spaja duh sa tijelom, pa tijelo postaje obogotvoreno. Zaratustra objavljuje: „Probuđeni, prosvjetljeni čovjek kaže: Ja sam u potpunosti tijelo i nijesam ništa osim toga, a duša je samo riječ za nešto u tijelu ... Tvoja mala pamet, brate moj, koju ti zoveš „duh“ takođe je instrument tvog tijela, mali instrument i igračka tvoje velike pameti. Kažeš: „Ja“, i ponosan si na tu riječ ... ali, veće od njega ... je tvoje tijelo ... (Sopstvo) koje živi u tvom tijelu, ono je tvoje tijelo“. (*Tako je govorio Zaratustra, „O preziračima tijela“*).

Kao odgovor na ovaj pasus u kojem je duh prikazan samo kao igračka tijela, Jung optužuje Ničea. Takva sporedna identifikacija – „identifikovanje ega sa *Sopstvom*, a time i *Natčovjekom* – samo može dovesti do eksplozije“, (*SNZ, I, str. 372*). Prema Jungu, Ničeov model uništava sam sebe, zbog svoje jednostrane orijentacije prema Dionisu, na štetu apolonske kontrole i duha.

Dakle, „dionizijsko“ povezuje Ničeov i Jungov model jedinstva suprotnosti uprkos Jungovom insistiranju da je vrijednost koju mu svaki od njih daje značajno različita. Povezanost je ojačana kroz ličnost Getea koji predstavlja njihove odgovarajuće ideje o cjelovitosti, „dionizijskom čovjeku“.

Prema Ničeju, Gete „se nije odvojio od života, nalazio se u njemu; ništa ga nije moglo obeshrabriti, te je preuzimao na sebe koliko je bilo moguće, iznad sebe, u sebi“, (*Sumrak idola, Putovanje prevremenog čovjeka*, 49).

Za Ničeja, Gete je bio rijedak primjer ujedinjenja „razuma, čulnosti, osjećajnosti i volje“ (Ibid), što skoro sasvim korespondira sa Jungove četiri funkcije svijesti: mišljenjem, osjećanjem, senzacijom i intuicijom. Gete je bio neko ko se posebno „borio protiv razdvajanja“, „afirmisao cjelinu“, te „stvorio svoje vlastito Sopstvo“, (Ibid). Prema Jungu, Gete je bio primjer „velike ličnosti“, pojedinac koji je slijedio svoj „unutrašnji poziv“, koji je odvojio svoj ego od „glasa grupe“; tražio je „cjelokupnost pojedinca“ iznad „cjelokupnosti grupe“, (*Jung*, 1934a, par. 301, 302). Slično tome, Geteovi spisi mogu se smatrati spoljašnjom manifestacijom njegove cjelokupnosti, jer uporedo sa spisima Ničeja i Junga oni objašnjavaju „cjelokupnu“ ličnost u smislu jedinstva suprotnosti. Ličnost i djelo Getea, Niče je opisao kao izlaganje „najviše od svih mogućih vjera: Ja je krstim imenom Dionis“, (*Sumrak idola, Putovanje prevremenog čovjeka*, 49).

Ničeovsko Sopstvo

U djelu *Dionizijsko sopstvo* (1995) Pol Bišop (*Paul Bishop*) nudi dva razloga zašto se Jung odnosio prema Ničeju kao prema preteči svoje analitičke psihologije. Prvo, Niče i Jung se slažu o „nadmoćnosti psihologije, bez obzira na njihove različite psihološke poglede“; a drugo, „ničeovske slike ... uticale su na karakterizaciju dva Jungova arhetipa: *mudrog starca* i *animu*. Natčovjeka (*Übermensch*) treba shvatiti kao *Sopstvo*, a doktrina koju propovijeda Zaratustra nije ništa drugo nego doktrina o individuaciji. Ničeov uticaj na Junga je veliki. Mi ćemo direktno istražiti Jungov model *Sopstva* kako bi utvrdili Ničeov uticaj

na njegovu formulaciju tj. tačno odrediti kako Niče „razumije *Sopstvo* ... kao izmirenje suprotnosti“, (SNZ, I, str. 117, 433, 1164). Niče anticipira glavne aspekte realizacije *Sopstva*: psihološko utemeljenje „kolektivno nesvjesnog“, proces „individuacije“, tipološki raspored *Sopstva*, pojedine arhetipove koji se susrijeću u procesu individuacije (Sjenka, *anima/animus*, pa i *Sopstvo*).

Kolektivno nesvjesno i proces individuacije

I Niče i Jung mogu se smatrati filosofima i psiholozima koji priznaju postojanje vrijednosti nedostupnog nesvjesnog uma. Međutim, Ničeova koncepcija nesvjesnog nije „tradicionalna“ ideja koju je usvojio Frojd, između ostalih, nego je to posebna ideja o *autonomno* i *kolektivno* nesvjesnom koja obilježava jungovsko odvajanje „analitičke psihologije“ od tradicionalne „psihoanalize“.

Prema Jungu, autonomno i kolektivno nesvjesno direktno su povezani sa filogenetskom instinktivnom osnovom ljudskog roda; određeni su kao „naslijeđena tekovina mogućnosti predstavljanja“ ... zajednička za sve ljude, a moguće i za životinje. Niče nije prepoznao samo autonomiju nesvjesnih poriva koji „komanduju“ ego i „djeluju suprotno našoj dobrobiti, suprotno od ega, a često i za ego“. Takođe je anticipirao Jungov pojam o nesvjesnom kao kolektivnu ostavštinu predaka, ili „akumulirano nasleđe predaka u kojem svako ima svoj dio“, (*O istini i laži u ekstra moralnom smislu*, 173; *S onu stranu dobra i zla*, 20; *Volja za moć*, 490). Jung započinje premisom: „Autonomija nesvjesnog ... počinje tamo gdje su izazvane emocije“, (Jung, 1939b, par. 497), a Niče anticipira zaključak: „Za vrijeme takvih emocionalnih izliva strasti ... čovjek ponovo otkriva svoju vlastitu praistoriju i praistoriju čovječanstva“, (*Zora*, 312). Osim toga, Niče lično zapaža: „Za sebe sam pronašao da ljudska i živ-

otinjnska prošlost, zapravo čitavo prvobitno doba i prošlost svih živih bića i dalje nastavlja u meni da pronalazi, voli, mrzi i zaključuje“, (*Vesela nauka*, 54). Zapravo, Jung tvrdi da je otkriće kolektivno nesvjesnog prouzrokovalo da Niče uzvikne: „Ja sam svako ime u istoriji“. Jer, Jung bilježi: „Ko god govori u primordijalnim slikama govori sa hiljadu glasova“, (*Jung*, 1922, par. 129). U svom ranom radu *Psihologija nesvjesnog* (1912) Jung se eksplicitno poziva na dva pasusa u Ničeovom *Ljudsko, odveć ljudsko* kako bi objasnio vlastitu ideju o „arhaičnim slikama“ koje će kasnije opisati kao slike ili „arhetipove kolektivno nesvjesnog“. Tako, u „*Snu i kulturi*“ Niče kaže: „U snu i snovima još jedanput ponavljamo plan ranog čovječanstva“, a u „*Logici sna*“ piše: „Po mojem mišljenju i danas čovjek još uvijek izvlači zaključke iz sna, kao što je to radio milenijumima u budnom stanju“, (*Ljudsko, odveć ljudsko*, 12, 13).

Kolektivno nesvjesno prevodi svoj materijal u svijest kroz „arhetipove“, (te primordijalne ideje, slike koje su naslage stalno ponavljano iskustva čovječanstva), a prihvatanje tih arhetipskih slika označava progresivni razvoj procesa individuacije. Nagovještaji tog procesa i njegovih arhetipskih predstavljanja postoje u Ničeovom djelu.

Niče često aludira na ono što zove „osnovni zakon vlastitog pravog Sopstva“ koji je po sebi nesvjestan, koji se mora razvijati i na njemu raditi, ako želite da se ostvari. On se obraća svijesti kao našem „posljednjem i najnovijem razvoju, kao onom što je nedovršeno“, (*Vesela nauka*, 11), a u *Volji za moć*, 680, piše: „Njegov najveći interes, njegov najveći izraz moći (je) ne sudi iz svijesti, nego iz centra cjelokupne individuacije“. G. A. Morgan u svom djelu *Što Niče znači* (1943) piše:

„Da postane svoj pojedinac mora pronaći sebe, ali ne prerano. (Ničeov) recept je: živjeti kroz niz privremenih „sebe“ od kojih je svaki djelotvoran jer mu se tada stalno vjeruje, pod vođstvom

poslednjeg sebe koji čini sebe spoznatim, a koristi prethodne sebe kao funkcije“, (*Morgan*, 1943, str. 202, 203).

Aleksandar Nehamas u svom radu *Niče: Život kao književnost* (1985) ovako kaže:

„Jedinstvo (*Sopstvo*) stvar je inkorporacije sve više i više karakternih crta pod stalnim porastom i razvojem pravila ... Niče o jedinstvu ne misli kao o stanju koje slijedi i premješta raniji proces postajanja. Umjesto toga, izgleda da o njemu misli kao o neprestanom procesu integracije nečijih karakternih crta, navika i načina djelovanja, jednih na druge. Takođe, ovaj proces može sezati unazad i integrisati čak i odbačenu karakteristiku ličnosti, pokazujući da je to bilo neophodno za nečiji dalji razvoj“, (*Nehamas*, 1985, str. 183–185).

Ova dva odlomka mogu se udobno smjestiti u tekst Jungovih komentara. Nije nam potrebno da se obraćamo sekundarnoj literaturi kako bi u Ničevim spisima pronašli Jungov proces individuacije, jer Niče to radi posebno dobro u svojoj autobiografiji (podnaslov: „*Kako da postanete ono što ste*“). Ovdje Niče govori o „organizujućoj „ideji“ predodređenoj da vlada (koja) rastući i rastući u dubinama – počinje da naređuje i polako odvraća sa stramputica i pogrešnih skretanja, prema pojedinca kvalitetima i sposobnostima koje će se jednog dana pokazati kao neophodne, kao sredstvo za dostizanje cjeline – ona gradi pomoćne kvalitete, jedan za drugim, prije nego što da neki nagovještaj o „cilju“, „svrsi“, i značenju“, (*Ecce homo*, „*Zašto sam tako pametan*“, 9).

Proces individuacije je proces „organizovanja“, „rasta“, „komandovanja“, „pripremanja“, „izgradnje“, „cilja“, „svrhe“ i „značenja“ *Sopstva*. Niče nam kazuje da *Sopstvo* raste u (nesvjesnim) „dubinama“, a cjelina je izgrađena od mnogih djelova: „individualnih kvaliteta“ i „pomoćnih kapaciteta“. Prema Jungu, individualni kvaliteti *Sopstva* obuhvataju četiri funkcije svijesti: mišljenje, osjećanje, senzaciju i intuiciju od kojih će

jedna, prema Ničeju, djelovati kao „dominantni zadatak“, Jungova „dominantna funkcija“, a druga kao „pomoćni kapacitet“, Jungova „pomoćna funkcija“, koja „služi dominantnoj funkciji“; dva tipa stavova: introvertni i ekstrovertni; te arhetipovi *Sjenka* i *anima/animus*, (Jung, 1921, par. 668).

Sada ću objasniti kako je Niče anticipirao ove „individualne kapacitete“ jungovskog *Sopstva*. Tada ćemo biti u poziciji da pokažemo koliki je uticaj Niče izvršio na formulaciju jungovskog *Sopstva*, te kako je tačno „Niče, posebno njegov Zaratustra, iznio na svijetlo sadržaje kolektivno nesvjesnog našeg vremena, i kako u njemu pronalazimo ista obilježja razlikovanja“, (Jung, 1921, par. 322).

Tipološka uređenost Sopstva

Prema Jungu, psiha se sastoji od dva stava i četiri funkcije svijesti koje su konfigurisane (raspoređene) u parove suprotnosti. Prema Ničeju, „psiha“ se sastoji od glavnog para suprotnosti – apolonskih i dionizijskih impulsa. Oni se mogu smatrati kao *prima materia* iz koje je Jung stvorio svoje vlastite suprotne impulse.

U eseju „*Doprinos proučavanju psiholoških tipova*“ (1913), Jung izjednačava dionizijske i apolonske impulse sa svoja dva stava. Dionizijsko izjednačava sa ekstrovertijom jer je Dionis ulaganje libida u što više objekata u svijetu van sebe, što je više moguće, ili je „zaranjanje u multiplicitet objektivnog svijeta“, (Jung, 1913, par. 876), a apolonsko izjednačava sa introvertijom, jer je Apolon povlačenje libida u sebe, ili „zatvaranje u sebe“, (Ibid). Međutim, u *Psihološkim tipovima* (1921) Jung koristi Ničeovo razlikovanje dionizijskog i apolonskog da dalje razvije svoj model. Jung posvećuje tome čitavo jedno poglavlje „*Apolonsko i dionizijsko*“, kroz koje se poziva na pasuse iz *Rađanja tragedije*, gdje Niče posebno aludira na odnos između

Dionisa i Apolona. Jung dalje ima na umu novi set suprotnosti koji „nadilazi logičku i racionalnu elaboraciju“, (drugim riječima izvan „mišljenja i osjećanja“: dvije funkcije koje je Jung usvojio već u ovoj fazi): naime, takozvane „estetske“ funkcije (senzaciju i intuiciju). Jung tvrdi da ovaj set psiholoških funkcija direkto potiče od Ničea: „Prema tome, Ničeovi koncepti (apolonsko i dionizijsko) dovode nas do načela trećeg i četvrtog psihološkog tipa koji se mogu znati „estetski“ tipovi, a oni su suprotni racionalnim tipovima (mišljenju i osjećanju). To su intuitivni i senzitivni tipovi“, (*Jung*, 1921, par. 240).

Dvije kategorije, intuicija i senzacije povezane su sa Apolonom, odnosno Dionisom: „Apolonski način je unutrašnja percepcija, intuicija ideja, a dionizijsko osjećanje ima potpuno arhaični karakter afektivne senzacije“, (*ibid*, par. 238). Apolonski impuls reprezentuje red, mjeru i kontrolisane proporcije; stoga je on način unutrašnje percepcije i intuicije svijeta ideja. Nasuprot njemu, dionizijski impuls „poplava je poraznog univerzalnog osjećanja koje neodoljivo provaljuje naprijed opijajući čula“, (*ibid*. par. 234).

Jung od Ničea usvaja apolonske i dionizijske impulse da opiše i odredi dva stava i dvije funkcije, intuiciju i senzaciju, koje zajedno sa funkcijama mišljenjem i osjećanjem temelje Jungovu tipološku teoriju. Prema tome, Ničeov uticaj prodire u Jungov proces dijagnosticiranja svjesne orijentacije pojedinca (njegovog psihološkog „tipa“), te njegove nesvjesne orijentacije (onih *Sjenka* aspekata koje će on inkorporirati u proces individuacije. Može se vidjeti da Niče objavljuje sličnu dijagnozu za sebe, u svom ranom eseju o sebi. U njemu tvrdi da pred-sokratovski filosofi reprezentuju „sve vječne tipove“ (kao i arhetipove svih filozofskih mišljenja), a Heraklita izdava kao vječni intuitivni tip, (*Filosofija u tragično doba Grka*, 1, 5).

Pojedinačni arhetipovi koji se susrijeću u procesu individuacije (i unutar Sopstva)

Ne samo da je Niče anticipirao Jungov tipološki okvir, nego izgleda koristi arhetipove koji su specifičnost Jungovog procesa individuacije i konstituisanja *Sopstva*: Sjenke i *anima/animus*-a. No, Jung insistira da Niče ne razumije što ti arhetipovi predstavljaju, a time propušta da ih prizna u svojoj vlastitoj psihi. Možda je Niče bio svjestan njihovog značenja samo intuitivno, pa je uključio njihove poruke u svoje spise, doduše ne dajući detaljan pregled koji nam Jung pruža.

Prvi arhetip koji se susrijeće na na jungovskom putovanju prema *Sopstvu* je Sjenka, „*krivicom opterećena ličnost*“, koja sadrži negativne i moralno osuđujuće tendencije pojedinca. Niče nije samo priznao ovu „tamnu stranu“ ličnosti, već je također zove Sjenka. U *Tako je govorio Zaratustra*, četvrti dio, Niče čini da jungovska Sjenka govori: „Ako ti se ne sviđam ... ja hvalim tebe i tvoj dobar ukus u tome ... sa tobom sam stremila svemu što je zabranjeno, najgore i najdalje: a, ako je nešto u meni i bilo vrlina to je da se nijesam plašila zabrane ... slijedila sam najopasnije želje, zaista, jednom sam otišla iza svakog zločina ... „ništa nije istinito, sve je dozvoljeno“: Tako sam sebi rekla, (*Tako je govorio Zaratustra*, „Sjenka“).¹¹

Niče po prvi put pominje Sjenku u djelu *Skitnica i njegova sjenka* (1880), gdje opisuje blisku povezanost između svjetlosti i tame: „Tu pored mračnih i sumornih ljudi, gotovo po pravilu može se naći, kao da je vezana za njih, duša svjetlosti. To je kao da bacaju negativnu sjenku ... ljudi hitaju prema svijetlu, ne da bi vidjeli bolje, već da bi bolje sijali“.

¹¹ Međutim, kasnije učimo da sjenka sa kojom se Zaratustra susreo nije ekvivalentna Jungovoj, jer je kasnije izgubila put i nije imala cilj.

Niče slijedi vezu između *Sjenke* i onoga što „sija“, pa u *Tako je govorio Zaratustra* ona odjekuje jungovski. Sada on govori o pojavljivanju *Sjenke* što označava dolazak *Übermensch-a*. „Jer, *Sjenka* je meni došla, najlakše od svih stvari koje su mi ikad došle. Ljepota natčovjeka dolazi mi kao *Sjenka*“, (*Tako je govorio Zaratustra*, „*Na blaženim ostrvima*“). Upredite Jungovo: „*Sjenka* sadrži *Sopstvo*. Iza *Sjenke* približava se *Sopstvo*“, (*SNZ*, I, str. 123).

Jung razmatra Ničeovog „najružnijeg čovjeka“ koji je opisan u odjeljku koji slijedi neposredno poslije odjeljka „*Sjenka*“, pa je rana personifikacija njegove *Sjenke*; ta vrsta bijednog hrišćanina. Jung misli da je Niče prvi mislilac „našeg vremena“ koji je otkrio ovaj pojam.

Naredni arhetip koji se susrijeće u procesu individuacije je *anima/animus*, ličnost koja je suprotnog pola od svjesne ličnosti. Jung piše: „Svaki muškarac unutar sebe nosi vječnu sliku žene ... takoreći, naslagu svih impresija koje su ikad stvorene o ženi ... budući da je ta slika nesvjesna uvijek je nesvjesno projektovana na neku osobu ili na voljenu, a to je jedan od glavnih razloga za strasnu privlačnost ili odbojnost“, (*Jung*, 1925a, par. 338).

Ničeov opis ovog arhetipa je sličan: „Svako unutar sebe nosi sliku žene izvedenu od majke: to je ono što određuje hoće li u svom odnosu sa ženama da ih poštuje ili prezire, ili je indiferentan prema njima“, (*Ljudsko, odveć ljudsko*, 380, 412).

Niče je *Zaratustra* koji nam kazuje da unutar sebe imamo „*vječito žensko*“. Niče i Jung tvrde da slika vječne žene potiče od majke. Nadalje, Niče tvrdi da žene imaju sličan pandan suprotnog pola. Nakon citiranja Geteove fraze „*vječno žensko vuče nas naviše*“ Niče dodaje: „Ne sumnjam da će svaka plemenita žena odoljeti ovom vjerovanju, jer to je upravo ono što ona vjeruje o vječnom muškom“, (*S onu stranu dobra i zla*, 236).

Na Junga su uticale sljedeće Ničeove ideje: *autonomno i kolektivno nesvjesno*; ideja da nesvjesni teleološki proces djeluje unutar pojedinca da stvori „*istinsko Sopstvo*“; Ničeova rana teorija o „*tipologiji*“; ideja o čovjekovoj Sjenki, ideja o arhetipovima kolektivno nesvjesnog: *anima/animus*; te ideja o *Sopstvu* koja je utemeljena na svim tim stvarima. Ničeovo preoblikovanje Jungovog *Sopstva* eksplicitno je kroz njegove spise. „Ja: naravno, ovo Sopstvo nije isto što i probuđeni, empirijski stvarni čovjek, već je to samo pravo postojanje i vječno Sopstvo koje ostaje u osnovi stvari, (*Rođenje tragedije*, 5).

Niče kasnije opisuje *Sopstvo* kao povratak kući:

„Ono je vraćanje, napokon ono je povratak kući, meni – moje vlastito Sopstvo i oni njegovi djelovi koji su odavno bili otuđeni i raštrkani među svim stvarima i nesrećama“, (*Tako je govorio Zaratustra*, „*Skitnica*“).

Nego, možda se najeksplicitniji pasus nalazi u *Tako je govorio Zaratustra*, I, „*O preziračima tijela*“, u kojem Zaratustra odbacuje dualizam tijela i duha djeteta u korist ezoteričnih izjava o misterioznom „*onom koji zna*“. Tu Niče piše: *Sopstvo* uvijek osluškuje i traži: poredi, savlađuje, osvaja, razara. Ono vlada i vladar je egu. Iza tvojih misli i osjećanja, brate moj, nalazi se jedan moćni zapovjednik, nepoznati mudrac – on se zove *Sopstvo*. Živi u tvom tijelu, on je tvoje tijelo. Više je pameti u tvom tijelu nego u tvojoj najdubljoj mudrosti. Tvoje Sopstvo se smije tvome egu i njegovim gordim skakutanjima. „Što su za mene ova gorda skakutanja? Ono kaže sebi: „Obilazni put za moj cilj. Ja sam egu vodeća nit i šapćem njegove koncepcije“. Sopstvo kaže egu: „Osjeti bol“! ... Sopstvo kaže egu: „Osjeti radost“! Kreativno Sopstvo za sebe je stvorilo poštovanje i nepoštovanje, za sebe je stvorilo radost i tugu. Kreativno tijelo za sebe je stvorilo radost i tugu. Kreativno tijelo je za sebe stvorilo

duh kao ruku svoje volje. Čak i u svojoj gluposti i preziru, vi prezirači tijela, služite svom *Sopstvu*. Ja vam kažem: „Vaše samo *Sopstvo* želi umrijeti i odvratiti se od života ... Ja ne idem vašim putem, vi prezirači tijela! Vi niste mostovi za *natčovjeka*“!

Ovdje Niče implicitno izjednačava *Sopstvo* sa *Übermenschom*. „Mrzitelji tijela“ onemogućili su pristup *Übermensch-a* Zarastri, jer su uskratili *Sopstvu* pristup životu. Prema Jungu, „što ovdje Niče kaže o *Sopstvu* apsolutno je za vrh“, (*SNZ*, I, str. 397). Jung je sasvim spreman da prizna Ničeov uticaj na vlastiti koncept *Sopstva*. Jung vjeruje da „Niče ... razumije da se *Sopstvo* sastoji od parova suprotnosti i da je na neki način izmirenje suprotnosti“, (*SNZ*, I, str. 433). Kroz čitanje Ničea, posebno *Tako je govorio Zarastri*, Jung je izveo svoj koncept *Sopstva*: „Naravno, znao sam da je Niče imao koncept *Sopstva*, jer sam po prvi put čitao *Zarastri* kada mi je bilo dvadeset i tri ... već sam se interesovao za koncept *Sopstva*, ali mi nije bilo jasno kako da ga razumijem. I pored toga, koncept *Sopstva* mi se preporučivao. Mislim da je iza psihološkog fenomena Niče mislio na vrstu stvari po sebi“, (*SNZ*, I, str. 120, 391).

Međutim, *Tako je govorio Zarastri* prvenstveno nije mogao privući Jungovu pažnju na Ničeov koncept *Sopstva*, jer u svojoj autobiografiji *Sjećanja, snovi i razmišljanja* Jung nam kazuje da su mu „prvo upala u ruke Ničeova *Vanvremena razmišljanja*. Bio sam ponesen njegovim entuzijazmom, a ubrzo nakon toga sam pročitao *Zarastri*“.

Ako pogledamo *Nesavremena razmatranja* čak pronalazimo Ničeovu raniju raspravu o karakteru i kultivaciji „*istinskog Sopstva*“. To je teza o trećoj meditaciji, *Šopenhauer kao edukator* (1874), pa prava edukacija uključuje oslobođenje *Sopstva* od svega što mu je strano, uključujući i one elemente za koje se prosuđuje da su nespojivi sa našim stvarnim i

budućim *Sopstvom*. Ovo treće razmatranje sasvim izvjesno ima jungovske odjeke, jer je stvarna suština čovjeka opisana kao beskonačni proces samorazvoja i prevazilaženja. „Istinsko“ *Sopstvo* nije spolja data i nepromljenljiva „suština“, niti slučajna i slobodna konstrukcija, ono je nešto što pojedinac mora da „postane“; ali, paradoksalno je, ono je takođe i ono što on već jeste. Niče piše: „Vaša prava priroda ne leži duboko skrivena u vama, već neizmjereno visoko iznad vas, ili barem iznad onoga što obično mislite da ste“, (*Nesavremena razmatranja*, III, 1). „Morate tražiti sa svom (svojom) moći ... više *Sopstvo* koje je još uvijek skriveno unutar vašeg najdubljeg i najskrivenijeg središta, (*Nesavremena razmatranja*, III, 6).

Jung nam govori da se njegov pojam *Sopstva* može pronaći u Ničeovom djelu, štoviše, Niče anticipira obilježja njegove osnovne kompozicije i strukture. Međutim, na ovom nivou analize Jungova recepcija Ničea začuđujuće je ambivalentna. U Ničeovom djelu Jung prepoznaje temelje kolektivno nesvjesnog, proces individuacije i savremenu tipološku teoriju, ali njegovo prepoznavanje arhetipa Sjenke previše je dvosmisleno, te u potpunosti ne priznaje Ničeovu anticipaciju anime. Iako Jung priznaje da on i Niče promovišu elitizam, Jungov model oštro raskida sa Ničeovim u njegovim implikacijama. Ničeov model promovise elitizam izvan pojedinca i u društvu, što Jung odbacuje. Slično tome, iako Jung priznaje da oba modela pokazuju dionizijsku opasnost Jung tvrdi da samo njegov model može sadržati takvu opasnost, a Ničeov ne. Jung tvrdi da Niče završava u jednostranosti. Smatra da Ničeova nad-identifikacija sa iracionalnom dionizijskom stranom sprečava njegov model da ostvari *kontrolisano* jedinstvo suprotnosti, uključujući ono osnovno duha i tijela.

Ničeova filosofija vodi do psihoanalize i analitičke psihologije, ali se na njih ne može svesti, oboje ostaju projekti svog vremena.

Pokušao sam izložiti modele suprotnosti koji su implicitni u djelima Ničea i Junga otkrivanjem Ničeovog uticaja na Junga, njihovih sličnosti i razlika. Ova dva modela slična su po sadržaju i cilju.